

Лекція 4. Акти суду, які ухвалюються та постановляються судом першої інстанції на різних стадіях руху цивільної справи

2 години

Мета лекційного заняття: ознайомити студентів з тими процесуальними актами, які постановляються і ухвалюються судом I інстанції на різних стадіях руху цивільної справи; звернути увагу на основні питання, які мають вирішуватись у цих документах.

План лекційного заняття:

- 4.1. Процесуальні документи на стадії подання заяви до суду.
- 4.2. Процесуальні документи на стадії відкриття провадження у справі.
- 4.3. Процесуальні документи на стадії провадження досудового розгляду.
  - 4.3.1. Процесуальні документи на стадії попереднього судового засідання.
  - 4.3.2. Процесуальні документи на стадії врегулювання спору за участю судді.
- 4.4. Процесуальні документи на стадії судового розгляду.

4.1. Процесуальні документи на стадії подання заяви до суду

Стадія подання заяви (позовної, окремого провадження чи заяви про видачу судового наказу) – це перша стадія цивільного процесу, яка регламентована у ст. 184 ЦПК України. Ця стадія має досить важливе значення, оскільки, крім юридично вагомих дій учасників справи та суду щодо подання заяви, вона передбачає дії суду по постановленню процесуальних актів.

Після реєстрації та оформлення згідно зі ст. 118 ЦПК України у канцелярії суду заява передається судді. Приймавши заяву, суддя повинен перевірити чи відповідає вона вимогам ЦПК України щодо змісту та форми з урахуванням видів проваджень цивільного судочинства, а саме: позовного (загального або спрощеного), окремого та наказного. Якщо суддя встановить, що заяву подано без додержання вимог, які пред'являються до її змісту та форми, або не сплачено судовий збір, він повинен постановити ухвалу, у якій **зазначити підстави залишення заяви без руху**, про що повідомити позивача (заявника, стягувача) і надати їм строк для усунення недоліків їх заяви, який не повинен перевищувати **п'яти днів** з дня постановлення ухвали про залишення заяви без руху.

Якщо вищезазначені суб'єкти (залежно від видів проваджень цивільного судочинства) відповідно до ухвали суду та у встановлений строк виконають вимоги ЦПК України щодо змісту та форми заяви, сплатять судовий збір, заява **вважається поданою в день первісного її подання до суду**. Інакше вона **вважається не поданою** та повертається позивачеві (заявникові, стягувачеві).

Проте на стадії подання заяви до суду можуть мати місце й інші випадки, в яких згідно зі ст. 185 ЦПК України заява також підлягає

поверненню.

За загальним правилом, яке передбачено у ст. 187 ЦПК України, **суд протягом п'яти** (раніше було трьох) **днів** з дня надходження заяви до суду або закінчення строку, встановленого для усунення недоліків, **повинен вирішити питання про відкриття провадження у справі.**

Але протягом п'яти днів, за які він вирішує питання про відкриття провадження у справі, може мати місце процесуальна діяльність судді, спрямована на забезпечення доказів чи позову. Про необхідність здійснення таких дій особа може зазначити у своїй позовній заяві або звернутися до суду з такою заявою ще до пред'явлення позовної заяви до суду.

Так, у ч. 1 ст. 116 ЦПК України має місце положення про те, що суд за заявою учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, має забезпечити докази, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений або збирання або подання відповідних доказів стане згодом неможливим чи утрудненим. При цьому у ч. 3 цієї статті закріплено, що заява про забезпечення доказів може бути подана до суду як до, так і після подання позовної заяви.

Способи забезпечення доказів передбачено ч. 2 ст. 116 ЦПК України. Але при поданні заяви про забезпечення доказів до пред'явлення позову заявник повинен подати позовну заяву **протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів.** У разі неподання позовної заяви у зазначений строк, повернення позовної заяви або відмови у відкритті провадження суд скасовує ухвалу про вжиття заходів забезпечення доказів не пізніше наступного дня після закінчення такого строку або постановлення судом ухвали про повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження. Якщо ухвала про забезпечення доказів на момент її скасування була виконана повністю або частково – отримані судом докази (показання свідків, висновки експертів тощо) не можуть бути використані в іншій справі.

У ч. 2 ст. 149 ЦПК України встановлена можливість забезпечення позову, яке допускається **як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи,** якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду. Але при постановленні відповідної ухвали суд повинен враховувати, що у заяві про забезпечення позову особа повинна вказати захід забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності. У ч. 2 ст. 151 ЦПК України також закріплено, що якщо заява про забезпечення позову подається до відкриття провадження у справі, в такій заяві додатково зазначаються повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших осіб, які можуть отримати статус учасника справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі

підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб-громадян України, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти. Реєстраційний номер облікової картки платника податків або паспортні дані інших сторін-фізичних осіб, які не є підприємцями, вказуються у випадку, якщо вони відомі заявнику. Відповідно до положень ч. 4 ст. 152 ЦПК України, у разі подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви заявник **повинен пред'явити позов протягом десяти днів**, а у разі подання заяви про арешт морського судна – **тридцяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову**.

4.2. Процесуальні документи на стадії відкриття провадження у справі

На стадії відкриття провадження у справі як одній із стадій цивільного процесу судом можуть також постановлятися процесуальні акти.

Якщо суд дійде висновку, що заява відповідає вимогам закону та особою дотримано процесуальний порядок реалізації права на звернення до суду, суддя **не пізніше п'яти** (раніше – трьох) **днів** з дня надходження заяви до суду або закінчення строку, встановленого для усунення недоліків, відкриває провадження у справі, про що **постановляє ухвалу**. Зміст ухвали **про відкриття провадження у справі** регламентується у ч. 2 ст. 187 ЦПК України. В ухвалі про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі:

1) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;

2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб) (раніше – ким і до кого пред'явлено позов);

3) предмет та підстави позову (зміст позовних вимог);

4) за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа;

5) дата, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися в порядку загального позовного провадження (раніше – час і місце попереднього судового засідання, якщо суддя вирішив, що його проведення є необхідним, або час і місце судового розгляду справи, якщо суддя вирішив, що проведення попереднього судового засідання у справі не є необхідним);

6) дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін;

7) результат вирішення заяв і клопотань позивача, що надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику сторін;

8) строк для подання відповідачем відзиву на позов (раніше – пропозиція відповідачу подати у зазначений строк письмові заперечення проти позову та

посилання на докази, якими вони обґрунтовуються);

9) строки для подання відповіді на відзив та заперечень, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження;

10) строк надання пояснень третіми особами, яких було залучено при відкритті провадження у справі;

11) веб-адреса сторінки на офіційному веб-порталі судової влади України в мережі Інтернет, за якою учасники справи можуть отримати інформацію щодо справи, що розглядається.

4.3. Процесуальні документи на стадії провадження досудового розгляду

Відповідно до положень ч. 1 ст. 189 ЦПК України, завданнями підготовчого провадження є:

1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;

2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;

3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів;

4) вирішення відводів;

5) визначення порядку розгляду справи;

6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання.

Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду.

Суд, постановивши ухвалу про відкриття провадження у справі, надсилає її учасникам справи, а також іншим особам, якщо від них витребовуються докази, в порядку, встановленому для вручення судового рішення (тобто, відповідно до положень ст. 272 ЦПК України).

Одночасно з копією ухвали про відкриття провадження у справі учасникам справи надсилається копія позовної заяви з копіями доданих до неї документів (ч. 2 ст. 190 ЦПК України).

В ухвалі про відкриття провадження у справі судом встановлюється строк для подання відповідачем відзиву на позовну заяву і всіх письмових та електронних доказів (які можливо доставити до суду), висновків експертів і заяв свідків, що підтверджують заперечення проти позову (п. 1 ч. 1 ст. 191 ЦПК України). Вказані документи мають бути надані суду. Також відповідачем має бути надана позивачу, іншим відповідачам, а також третім особам копія відзиву та доданих до нього документів. Частина 2 ст. 191 ЦПК України встановлює, що у разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір

за наявними матеріалами справи.

В ухвалі про відкриття провадження у справі або ухвалі, постановленій у підготовчому засіданні також має бути вказано строк, в який треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, мають право подати письмові пояснення щодо позову або відзиву. У ч. 2 ст. 192 ЦПК України встановлено, що учасники справи мають право надати відповідь на такі пояснення **до закінчення підготовчого провадження.**

На цій стадії у строк для подання відзиву відповідач має право пред'явити зустрічний позов (ч. 1 ст. 193 ЦПК України). Відповідно до положень ч. 2 ст. 193 ЦПК України, зустрічний позов приймається **до спільного розгляду з первісним позовом**, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони:

– виникають з одних правовідносин;

– коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

Частина 3 ст. 193 ЦПК України закріплює, що вимоги за зустрічним позовом **ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом.** У випадку подання зустрічного позову у справі, яка розглядається **за правилами спрощеного позовного провадження**, суд постановляє **ухвалу про перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження** (ч. 4 ст. 193 ЦПК України). Вимоги до форми і змісту зустрічної позовної заяви закріплює ст. 194 ЦПК України), вимоги до позову третьої особи із самостійними вимогами – ст. 195 ЦПК України. Ці норми побудовані за відсилковим способом, встановлюють, що вказані процесуальні документи мають відповідати загальним вимогам, встановленим, відповідно, ст.ст. 175, 177 та ст.ст. 193, 194 ЦПК України.

4.3.1. Процесуальні документи на стадії попереднього судового засідання

Відповідно до положень ст. 196 ЦПК України, для виконання завдання підготовчого провадження в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами загального позовного провадження, проводиться підготовче засідання. Дата і час підготовчого засідання **призначаються суддею з урахуванням обставин справи і необхідності вчинення відповідних процесуальних дій.** Підготовче засідання **має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі.**

Стаття 197 ЦПК України закріплює, що підготовче засідання **проводиться судом з повідомленням учасників справи.**

У підготовчому засіданні суд:

1) оголошує склад суду, а також прізвища, імена та по батькові секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста, з'ясовує наявність підстав для відводів;

2) з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді;

3) у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розглядає відповідні заяви;

4) вирішує питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;

5) може роз'яснювати учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи;

6) з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі;

7) з'ясовує, чи надали сторони докази, на які вони посилаються у позові і відзиві, а також докази, витребувані судом чи причини їх неподання; вирішує питання про проведення огляду письмових, речових і електронних доказів у місці їх знаходження; вирішує питання про витребування додаткових доказів та визначає строки їх подання, вирішує питання про забезпечення доказів, якщо ці питання не були вирішені раніше;

8) вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судові засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста;

9) за клопотанням учасників справи вирішує питання про забезпечення позову, про зустрічне забезпечення;

10) вирішує заяви та клопотання учасників справи;

11) направляє судові доручення;

12) встановлює строки для подання відповіді на відзив та заперечення;

13) встановлює строк для подання пояснень третіми особами та відповіді учасників справи на такі пояснення;

14) встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення;

15) призначає справу до розгляду по суті, визначає дату, час і місце проведення судового засідання (декількох судових засідань – у разі складності справи) для розгляду справи по суті;

16) встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання;

17) з'ясовує розмір заявлених сторонами судових витрат;

18) вирішує питання про колегіальний розгляд справи;

19) здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті.

Положення ст. 198 ЦПК України щодо порядку проведення підготовчого засідання також відсилкові – підготовче засідання проводиться за правилами, встановленими главою 6 цього розділу (глава 6 – «Розгляд справи по суті», Розділ III «Позовне провадження»), з урахуванням особливостей підготовчого засідання, встановлених ЦПК України).

Відповідно до положень ч. 2 ст. 198 ЦПК України, суд відкладає

підготовче засідання в межах визначеного ЦПК України строку підготовчого провадження у випадках:

1) визначених ч. 2 ст. 223 ЦПК України (підстави: неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого відсутні відомості про вручення йому повідомлення про дату, час і місце судового засідання; перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними; виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до ЦПК України судове засідання може відбутися без участі такої особи; необхідність витребування нових доказів, у випадку коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження; якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли в справі беруть участь їх представники);

2) залучення до участі або вступу у справу третьої особи, заміни неналежного відповідача, залучення співвідповідача;

3) в інших випадках, коли питання, визначені ч. 2 ст. 197 ЦПК України, не можуть бути розглянуті у даному підготовчому засіданні (наявність підстав для відводів; бажання сторін укласти мирову угоду, передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді; уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розгляд відповідних заяв; вирішення питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше; роз'яснення учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи; з'ясування, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі; з'ясування, чи надали сторони докази, на які вони посилаються у позові і відзиві, а також докази, витребувані судом чи причини їх неподання; вирішує питання про проведення огляду письмових, речових і електронних доказів у місці їх знаходження; вирішує питання про витребування додаткових доказів та визначає строки їх подання, вирішує питання про забезпечення доказів, якщо ці питання не були вирішені раніше; вирішення питання про призначення експертизи, виклик у судове засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста; вирішення питання про забезпечення позову, про зустрічне забезпечення; вирішення заяв та клопотань учасників справи; направлення судових доручень; встановлення порядку з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядку дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті);

Відповідно до положень ч. 3 ст. 198 ЦПК України, у зв'язку із **заміною неналежного відповідача, залучення співвідповідача** такі особи мають

право подати клопотання **про розгляд справи спочатку не пізніше двох днів з дня вручення відповідної ухвали**. Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи. У зв'язку зі вступом у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, така особа, а також інші учасники справи **мають право подати клопотання про розгляд справи спочатку не пізніше двох днів з дня вручення їм відповідної ухвали**. Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи.

Якщо розгляд справи починається спочатку, суд призначає та проводить підготовче засідання спочатку в загальному порядку, крім випадку ухвалення рішення про колегіальний розгляд справи, коли підготовче засідання проводиться спочатку лише у разі, якщо суд дійшов висновку про необхідність його проведення (ч. 4 ст. 198 ЦПК України).

Частина 5 ст. 198 ЦПК України закріплює невичерпний перелік випадків, коли **суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні, зокрема у випадках:**

- 1) заміни відведеного експерта, перекладача, спеціаліста;
- 2) невиконання учасником справи вимог ухвали про відкриття провадження у справі у встановлений судом строк, якщо таке невиконання перешкоджає завершенню підготовчого провадження;
- 3) неподання витребуваних доказів особою, яка не є учасником судового процесу;
- 4) витребування нових (додаткових) доказів.

Відповідно до положень ч. 6 ст. 198 ЦПК України, у разі відкладення підготовчого засідання або оголошення перерви підготовче засідання продовжується зі стадії, на якій засідання було відкладене або у ньому була оголошена перерва.

Відповідно до положень ст. 199 ЦПК України, у строк, встановлений судом, **позивач має право подати відповідь на відзив, а відповідач – заперечення**. Інші учасники справи мають право надати свої письмові пояснення щодо відповіді на відзив та заперечення до закінчення підготовчого провадження, якщо судом не встановлено інший строк. Якщо позивачем до закінчення підготовчого провадження подано заяву про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону, суд надає відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви.

Безпосередньо судовим рішенням у підготовчому засіданні присвячена ст. 200 ЦПК України. Так, у підготовчому засіданні **суд постановляє ухвалу (ухвали) про процесуальні дії, що необхідно вчинити до закінчення підготовчого провадження та початку судового розгляду справи по суті. За результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про:**

- 1) залишення позовної заяви без розгляду;
- 2) закриття провадження у справі;
- 3) закриття підготовчого провадження та призначення справи до

судового розгляду по суті.

Відповідно до положень чч. 3, 4 ст. 200 ЦПК України, за результатами підготовчого провадження **суд ухвалює рішення** у випадку **визнання позову відповідачем**. Ухвалення в підготовчому засіданні **судового рішення у разі відмови від позову, визнання позову, укладення мирової угоди** проводиться в порядку, встановленому ст. 206 («Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем») та ст. 207 («Мирова угода сторін»).

Частина 5 ст. 200 ЦПК України встановлює, що суд з'ясовує думку сторін щодо дати призначення судового засідання для розгляду справи по суті.

4.3.2. Процесуальні документи на стадії врегулювання спору за участю судді

Відповідно до положень ст. 201 ЦПК України, врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін **до початку розгляду справи по суті**. При цьому проведення врегулювання спору за участю судді **не допускається** у разі, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді **суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі**. У випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається (ст. 202 ЦПК України).

Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється **у формі спільних та (або) закритих нарад**. Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції в порядку, визначеному ЦПК України. **Спільні наради проводяться** за участю всіх сторін, їх представників та судді. **Закриті наради** проводяться за ініціативою судді з кожною із сторін окремо (ч. 1 ст. 203 ЦПК України).

Суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами врегулювання спору. З урахуванням конкретних обставин проведення наради суддя може оголосити перерву в межах строку проведення врегулювання (ч. 2 ст. 203 ЦПК України).

На початку проведення першої спільної наради з врегулювання спору суддя роз'яснює сторонам мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, права та обов'язки сторін (ч. 3 ст. 203 ЦПК України).

Під час проведення **спільних нарад** суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору (ч. 4 ст. 203 ЦПК України).

Під час **закритих нарад** суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та (або) її

представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору (ч. 5 ст. 203 ЦПК України).

Під час проведення врегулювання спору **суддя не має права** надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі (ч. 6 ст. 203 ЦПК України).

Інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є **конфіденційною**. Під час проведення врегулювання спору за участю судді **протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами** (ч. 7 ст. 203 ЦПК України).

За необхідності до участі в нарадах залучається перекладач. Перекладач попереджається про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді (ч. 8 ст. 203 ЦПК України).

Під час врегулювання спору за участю судді **забороняється** використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис (ч. 9 ст. 203 ЦПК України).

Врегулювання спору за участю судді припиняється (ст. 204 ЦПК України):

1) у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді;

2) у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді;

3) за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін;

4) у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем.

Про припинення врегулювання спору за участю судді **постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає**. Одночасно суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі (ч. 2 ст. 204 ЦПК України).

Про припинення врегулювання спору за участю судді з підстави подання стороною заяви про це, **суддя постановляє ухвалу не пізніше наступного робочого дня** після надходження відповідної заяви сторони, а з підстави закінчення строку врегулювання спору за участю судді – **не пізніше наступного дня** з дня закінчення строку врегулювання спору за участю судді.

У разі припинення врегулювання спору за участю судді з підстав подання стороною заяви про припинення відповідного врегулювання спору, закінчення строку врегулювання спору за участю судді та за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін, справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, встановленому ст. 33 ЦПК України.

Врегулювання спору за участю судді проводиться **протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення**. Строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає (ст. 205 ЦПК України).

У ЦПК України щодо окремих справ даного виду провадження існують норми, які регламентують діяльність суду на стадії підготовки справи, зокрема обов'язкове призначення судово-психіатричної експертизи на стадії підготовки справи про визнання особи недієздатною (ст. 298 ЦПК України).

Стадія підготовки справи до розгляду має місце у справах про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою (ст. 307 ЦПК України). Так, суд до початку розгляду справи встановлює осіб (родичів, співробітників тощо), які можуть дати свідчення про фізичну особу, місцеперебування якої невідоме, а також запитує відповідні організації за останнім місцем проживання відсутнього (житлово-експлуатаційні організації, органи реєстрації місця проживання осіб або органи місцевого самоврядування) і за останнім місцем роботи про наявність відомостей щодо фізичної особи, місцеперебування якої невідоме. Так, у ч. 2 ст. 307 ЦПК України йдеться про таку процесуальну діяльність суду, як вжиття заходів через органи опіки та піклування щодо встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, якщо опіку над майном ще не встановлено. Але законодавець не зазначив, яким чином така опіка встановлюється, а саме: на підставі ухвали суду чи шляхом повідомлення органів опіки та піклування про розгляд такої справи судом, а орган опіки повинен на підставі такого повідомлення сам встановити таку опіку. **Доцільним вбачається постановлення ухвали про встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, яку направляти в органи опіки та піклування для виконання.**

Щодо усиновлення (ст. 312 ЦПК України) на стадії підготовки справи до судового розгляду можуть мати місце **протокольні ухвали суду**, спрямовані на витребування доказів.

У справах про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі має місце стадія провадження досудового розгляду, коли суд повинен **зробити публікацію про виклик держателя втраченого цінного паперу на пред'явника або векселя до суду** та заборонити здійснювати будь-які операції за втраченим цінним папером на пред'явника або за векселем (ст. 322 ЦПК України). Така процесуальна діяльність судді здійснюється **на підставі ухвали.**

4.4. Процесуальні документи на стадії судового розгляду

Стадія судового розгляду – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу, яка спрямована на розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат.

Процесуальна діяльність суду та виконуваних ним функцій під час судового засідання знаходить своє закріплення у постановлюваних ним процесуальних актах, до яких відносять **ухвали суду та судові рішення**, яке ухвалюється після розгляду справи судовому засіданні – процесуальній формі судового розгляду. Судовий розгляд справи **проходить у дату, на яку призначено її розгляд в ухвалі про призначення справи до судового**

розгляду. Але судовий розгляд справи згідно з ухвалою про призначення справи до судового розгляду повинен здійснюватися у строки, передбачені ст. 210 ЦПК України (не пізніше ніж через шістдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку). Суд розглядає справу по суті **протягом тридцяти днів** з дня початку розгляду справи по суті (ч. 2 ст. 210 ЦПК України). Провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється тільки з підстав, встановлених пп. 1-3 ч. 1 ст. 251 та пп. 1-3 ч. 1 ст. 252 ЦПК України.

Крім того, **в ухвалі про призначення справи до судового розгляду суддя повинен зазначити місце, де буде розглядатися справа** (у приміщенні суду, можливо, із зазначенням залу судового засідання). В ухвалі про призначення справи до судового розгляду також **повинна мати місце інформація про слухання справи у відкритому чи закритому судовому засіданні** (ст. 7 ЦПК України). Питання **щодо закритого судового засідання**, якщо необхідність його проведення виникла під час судового розгляду, **вирішується суддею у нарадчій кімнаті**, про що він повинен **постановити мотивовану ухвалу, яка оголошується негайно**.

Відповідно до положень ч. 4 ст. 7 ЦПК України, особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити у залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів **без отримання окремого дозволу суду**, але з урахуванням обмежень, встановлених ЦПК України.

Згідно зі ст. 36 ЦПК України суддя та інші суб'єкти, передбачені ст. 38 ЦПК України, зобов'язані заявити самовідвід за підстав, передбачених ст.ст. 36, 38 ЦПК України. У судовому засіданні може скластися така ситуація, коли після задоволення відводів (самовідводів) або за наявності підстав, зазначених у ст. 21 ЦПК України, **неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи**. У такому разі справа передається до іншого суду за ст. 31 ЦПК України. Передача справи здійснюється на підставі **розпорядження голови суду** на розгляд суду, найбільш територіально наближеного до цього суду (ч. 4 ст. 31 ЦПК України).

Під час судового розгляду головуючий повинен керувати ходом судового засідання, забезпечувати додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав та виконання обов'язків, спрямовувати судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усувати із судового розгляду усе те, що не має істотного значення для справи. Але якщо у будь-кого з учасників справи, а також свідків, експертів, перекладачів, спеціалістів виникнуть заперечення щодо дій головуючого, ці **заперечення повинні бути занесені до протоколу судового засідання**. Про їх прийняття чи відхилення суд повинен **постановити ухвалу** (ч. 3 ст. 214 ЦПК України).

Крім того, головуючий за ч. 3 ст. 68, ч. 5 ст. 214 ЦПК України розглядає

у судовому засіданні у тій самій справі **скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника щодо виконання покладених на нього обов'язків, про що постановляє ухвалу.**

До інших учасників процесу за ЦПК України віднесені свідки, експерти та перекладачі, які за їх участі у судовому розгляді справи попереджаються про кримінальну відповідальність. Свідки – за завідомо неправдиві показання або відмову від давання показань без поважних причин (ч. 5 ст. 230 ЦПК України), а крім того, свідок судом приводиться до присяги (чч. 5, 6 ст. 230 ЦПК України).

Після роз'яснення прав та обов'язків учасникам справи, вони можуть заявити різні заяви та клопотання, зокрема;

- про заміну неналежного відповідача, третьої особи;
- про допуск або притягнення до участі у справі співучасників;
- про необхідність проведення експертизи;
- про поновлення або продовження процесуального строку.

Щодо заявлених у судовому засіданні клопотань **можуть мати місце як самотійні, так і протокольні ухвали.** Після вирішення заяв та клопотань суд переходить до розгляду справи по суті. Відповідно до положень ст. 227 ЦПК України, суд заслуховує вступне слово позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, а також інших учасників справи. У вступному слові учасники справи в усній формі стисло викладають зміст та підстави своїх вимог і заперечень щодо предмета позову, надають необхідні пояснення щодо них. Якщо разом зі стороною, третьою особою у справі беруть участь їх представники, суд після сторони, третьої особи заслуховує їх представників. За клопотанням сторони, третьої особи виступати зі вступним словом може тільки представник. Якщо в справі заявлено кілька вимог, суд може зобов'язати сторони та інших учасників справи дати окремо пояснення щодо кожної з них. Учасники справи з дозволу головуючого можуть ставити питання один одному. Питання ставляться у такій черговості:

1) позивачу та (або) особі, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи – відповідач, третя особа, яка бере участь на стороні відповідача, інші учасники справи;

2) відповідачу – позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи, третя особа, яка бере участь у справі на стороні позивача, інші учасники справи;

3) іншим учасникам справи – позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи, третя особа, яка бере участь на стороні позивача, відповідач, третя особа, яка бере участь на стороні відповідача, інші учасники справи.

Головуючий з власної ініціативи або за усним клопотанням учасника справи може зняти питання, що не стосуються предмета спору, поставити питання учаснику судового процесу. Якщо учасники судового процесу висловлюються нечітко або з їхніх слів не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують проти них, суд може зажадати від

цих осіб конкретної відповіді – «так» чи «ні».

На даному етапі судового засідання **може мати місце відмова позивача від позову** (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України), якщо така відмова прийнята судом, **суддя постановляє ухвалу про закриття провадження у справі** (ч. 3 ст. 206, п. 4 ч. 1 ст. 255 ЦПК України).

У разі **визнання відповідачем позову** (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України), суд за наявними у справі доказами та на законних підставах **ухвалює рішення про задоволення позову** (ч. 4 ст. 206 ЦПК України). Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд **постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову** і продовжує судовий розгляд.

Суд може не прийняти відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку і представляє (ч. 5 ст. 206 ЦПК України).

Крім визнання позову, відмови від позову на стадії судового розгляду **може мати місце укладення сторонами мирової угоди**, яка укладається ними з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони повинні **скласти проект такої мирової угоди та звернути суду із заявою про її затвердження**. Суд повинен вирішити питання про можливість її прийняття, але при цьому він має перевірити чи не суперечать умови мирової угоди закону, чи не порушують права, свободи чи інтереси інших осіб. Якщо мирова угода є законною, **приймає та постановляє ухвалу про закриття провадження у справі**. При цьому він **повинен роз'яснити наслідки затвердження умов мирової угоди та закриття провадження у справі**, передбачені ст. 256 ЦПК України.

Згідно із положеннями ч. 5 ст. 207 ЦПК України, суд постановляє **ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди** і продовжує судовий розгляд, якщо: 1) умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; 2) одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Після давання пояснень учасниками справи, суд переходить до дослідження доказів, допиту свідків, дослідження речових, звуко-, відеозаписів, письмових доказів, висновків експерта.

Так, при допиті свідків та згідно зі ст. 63 Конституції України, ст. 71 ЦПК України **особа-свідок може відмовитися від давання показань**, але при цьому вона зобов'язана повідомити суду причини відмови. Якщо суд **прийме таку відмову від давання показань, він повинен постановити ухвалу**.

Щодо свідків слід звернути увагу на ст. 147 ЦПК України, яка визначає, що належно викликаний свідок, який без поважних причин не з'явився на судове засідання або не повідомив про причини неявки, може бути підданий приводу через відповідні **органи Національної поліції України** з

відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення. Про привід суд постановляє ухвалу, в якій зазначає ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу, місце проживання, роботи чи навчання, підстави застосування приводу, коли і куди ця особа повинна бути доставлена, кому доручається здійснення приводу (ч. 2 ст. 147 ЦПК України). Але **при постановленні такої ухвали суд повинен враховувати, що** не підлягають приводу в суд особи, які не можуть бути допитані відповідно до ч. 1 ст. 70 ЦПК України (недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання; особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості; священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю; інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди), а також малолітні та неповнолітні особи, вагітні жінки, інваліди I і II груп, особи, які доглядають дітей віком до шести років або дітей-інвалідів.

Важливим засобом доказування у справі є **висновок експерта**, який за ч. 1 ст. 102 ЦПК України являє собою докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Оскільки суддя, який розглядає справу, не є фахівцем у даній галузі, тому при вирішенні справи для постановлення рішення йому потрібні висновки фахівців. Слід зазначити, що експертиза може проводитись у порядку забезпечення доказів як до, так і після подання позовної заяви (ч. 3 ст. 116 ЦПК України). За деякими категоріями справ передбачено обов'язкове призначення експертизи (ст. 105 ЦПК України). Крім того, до осіб, які ухиляються від її проведення, суд може застосовувати заходи примусу. **У ст. 104 ЦПК України закріплено зміст ухвали суду, у якій зазначаються:** 1) підстави проведення експертизи; 2) питання, з яких експерт має надати суду висновок; 3) особу (осіб), якій доручено проведення експертизи; 4) перелік матеріалів, що надаються для дослідження; 5) інші дані, які мають значення для проведення експертизи. Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу. Ухвала про призначення експертизи направляється особам, яким доручено проведення експертизи, та учасникам справи. Об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі). В ухвалі про призначення

експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Проведення експертизи має свою специфіку та залежить від видів (залежно від предмета, суб'єктного складу (кількість експертів)). Так, ЦПК України передбачає проведення **комісійної експертизи**, яка проводиться **не менш як двома експертами одного напрямку знань** (ст. 111 ЦПК України), **комплексної** – проводиться **не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань** (ст. 112 ЦПК України).

При дослідженні у судовому засіданні висновку експерта та його оцінці суд повинен керуватися ст.ст. 110, 239 ЦПК України. Оскільки висновок експерта для суду не є обов'язковим, у разі незгоди з ним суду, така незгода повинна бути мотивована ним в ухвалі або рішенні суду.

Якщо висновок експерта при його дослідженні в судовому засіданні буде визнано неповним або неясним, судом може бути призначена **додаткова експертиза**, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам) (ч. 1 ст. 113 ЦПК України).

Якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи, або викликає сумніви в його правильності, судом може бути призначена **повторна експертиза**, яка доручається іншому експертові (експертам) (ч. 2 ст. 113 ЦПК України).

Після проведення судових дебатів суд видаляється у нарадчу кімнату **для постановлення судового рішення або остаточної ухвали, зокрема про закриття провадження у справі.**

Якщо під час розгляду справи судом буде встановлено порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, він **постановляє окрему ухвалу**, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу. Суд може постановити окрему ухвалу у **випадку зловживання процесуальними правами**, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором. Суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення. Суд постановляє окрему ухвалу **щодо свідка, експерта чи перекладача** у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, подробиці доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування. В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги якого порушено, і в чому

са́ме полягає порушення. Окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно. Окрема ухвала **може бути оскаржена** особами, яких вона стосується (крім окремої ухвали Верховного Суду, яка оскарженню не підлягає) (ст. 262 ЦПК України).

Контрольні запитання:

1. Які процесуальні документи складаються судом на стадії відкриття провадження?
2. В яких випадках суд ухвалює рішення на стадії підготовки справи до судового розгляду? Охарактеризуйте його зміст.
3. Охарактеризуйте зміст ухвали про призначення експертизи.
4. В якому порядку здійснюється забезпечення позову? Які процесуальні документи складаються?
5. Охарактеризуйте дії суду при укладенні сторонами мирової угоди, визнання позову відповідачем, відмови від позову позивача.